

Samboerskap, kvinner og økonomi

Er samboerskap en fattigdomsfelle for kvinner?

Redaktør:

Linn Cecilie Hellum.

Skrevet av:

Samia Boulebtina, Bente Bjørke, Birsén Erkmen, Linn Cecilie Hellum,

Lene Løvdal og Gunhild Vehusheia.

Rapporten er basert på en debatt arrangert av JURK på Utviklingshuset 15. mars 2011.

Takk til innlederene:

*Professor dr. juris Tone Sverdrup, advokat Ingrid Fladberg Brucker, forbrukerøkonom i DNB
Nor Sidsel Sodefjed Jørgensen, stortingsrepresentant for SV Gina Barstad, og
bystyrekandidat for Venstre Margaret Hillestad.*

Innhold

Innledning.....	4
Trenger vi en samboerlov?.....	6
Kort oppsummering av rettstilstanden i dag.....	8
Opphør ved død	8
Opphør ved samlivsbrudd	8
Samboeravtaler	12
Hva er en samboeravtale?.....	12
Samboeravtaler som sikkerhetsmekanisme for det økonomiske oppgjøret	12
Fungerer ordningen med samboerkontrakter?	13
Har manglende juridisk regulering av samboerskap konsekvenser for barna?	15
Hvor rasjonelt handler samboere?.....	16
Teorien om "Economic man" anvendt på samboerforhold	16
Samboere som rasjonelle beslutningstakere – atskilt økonomi	17
Samboerlov.....	19
Tre mulige modeller ved en samboerlov, utarbeidet av professor dr. juris Tone Sverdrup.....	19
Hensyn som bør vektlegges ved vurderingen av en samboerlov.....	20
Hvorfor kan vi ikke bare gifte oss?	21
Avslutning.....	22
Vedlegg: Historier fra virkeligheten	23
Saker fra Jusshjelpa i Midt-Norge.....	23
Saker fra Juridisk rådgivning for kvinner	27

Innledning

Vi har vært samboere i 17 år, og har to tenåringsbarn sammen. Min tidligere samboer tok over en gård på odel. Jeg har brukt mesteparten av mine midler på de daglige utgiftene og på barna. Jeg har også hjulpet til med å pusse opp odelsgården og økt verdien på denne. Har jeg krav på noe i oppgjøret? Jeg er nå nesten 50 år og må starte helt på nytt.

Dette er et sitat fra en av de mange henvendelsene Juridisk rådgivning for kvinner (JURK) mottar fra kvinner som kommer økonomisk svært dårlig ut etter mange års samboerskap. Vi ser gjennom vår saksbehandling at dette er et rettsområde der kvinner har lite eller feil informasjon om hvilke regler som gjelder, og hvilke konsekvenser et samboerskap kan få.

En typisk sak er som følger: Paret har bodd sammen i mange år. Mannen har betalt på faste og varige verdier som hus og bil, mens kvinnen bruker sine midler til husholdning og klær, slik som denne kvinnen:

Jeg har nylig vært i en rettssak med min eksamboer for å prøve å få noen penger etter nesten 23 år sammen + at vi har 3 barn. Trodde virkelig jeg hadde noen rettigheter og krav etter så mange år. Han arvet et gammelt hus av sin farmor. Vi begge var med å bygge om og bygge på huset for mange hundre tusen, men han betalte lån og faste avgifter, jeg husholdningsvarer og småting til barna. Ingen dokumentasjoner på meg... Rettsaken viste seg å være svært vanskelig sak og jeg gikk med tap og sitter i stedet igjen med en regning på nærmere 200.000 kr i advokatutgifter og saksomkostninger. Vi samboere hører ofte om at vi har rettigheter her og der, og nå er det laget enda ny samboerlov osv. Hvem det innbefatter, vet ikke jeg. Rettsvesenet i dette landet er ikke godt nok for oss enslige. Vurderte å anke, men fikk nylig vite at hvis jeg taper en gang til, må jeg ut med minst 400.000 kr. Da måtte jeg bare trekke meg. Jeg er ute etter penger fordi jeg IKKE har penger, så skal systemet få det til at vi skal bli ruinert i stedet Det er mye som kan skrives, for saken er lang, men velger å gi meg her. Det jeg er ute etter her, er å belyse for andre samboere og fremtidens samboere, at man IKKE skal ta som en selvfølge at man får et oppgjør etter et brudd. Hvordan hindre andre å komme i samme situasjon som meg... Det er mye bitterhet som ligger inni meg, men må nå finne en ny måte å leve på og innse at resten av mitt liv blir et sparsomt liv. Alle drømmer er knust. Det er vondt, trist og ikke minst uverdigg.

Samboerskap oppløses ikke bare ved brudd. I tilfeller der den med mest verdier, i de fleste tilfeller mannen, dør først og han har særkullsbarn, vil ikke gjenlevende ha rett til å sitte i uskiftet bo. Dette er det mange som ikke er klar over.

Noen ganger er det samboerens død som utløser også en økonomisk krise for kvinnen, i tillegg til den følelsesmessige:

Jeg har vært samboer med en mann som døde i april. Vi bodde sammen i mange år i mitt hus og for ett år side kjøpte vi en leilighet sammen. Han har særkullsbarn og derfor har ikke jeg arverett. Min samboer skrev heller ikke noe testament. Jeg ønsker å kjøpe ut arvingene, men har ikke økonomi til dette.

De færreste av oss tenker på hva som skal skje ved et eventuelt brudd eller dødsfall når vi inngår et samboerforhold. Dette blir sett på som uromantisk, og er ofte vanskelig å forholde seg til i starten av et forhold.

Arbeidet med denne rapporten startet da JURK arrangerte en debatt om nettopp samboerskap, kvinner og økonomi. Den gangen stilte vi spørsmål om samboerskap er en fattigdomsfelle for kvinner. Vår erfaring er jo nettopp at det er en fattigdomsfelle – både ved samlivsbrudd og ved dødsfall. Men hva mente andre?

I etterkant av debatten ble vi enda sikrere på vår egen forståelse av både problem og forslag til løsning. For å bidra til å sette problemet med manglende lovregulering på agendaen ble vi enige om å skrive en rapport. Takk til innleiderne for gode innspill både under og etter debatten: Professor dr. juris Tone Sverdrup, advokat Ingrid Fladberg Brucker, forbrukerøkonom i DNBNor Sidsel Sodefjed Jørgensen, stortingsrepresentant for SV Gina Barstad, og bystyrekandidat for Venstre Margaret Hillestad.

God lesing!

Trenger vi en samboerlov?

Ved en endring i arveloven fikk visse samboere arverett og rett til å sitte i uskifte fra 1.7.2009. Retten er imidlertid begrenset. Bare samboere med felles barn er arveberettigete, og arven er begrenset oppad til 4G.¹ Per 01.05.11 utgjør dette 316 864 kroner.

JURK mener at det er et skritt i riktig retning at samboere blir tilgodesett i lovgivningen. Vi ser likevel at lovendringen ikke har stor betydning for landets 600 000 samboere,² og vi ser ikke minst at dette lille skrittet har bidratt til å forvirre og forlede mange til å tro at de er sikret i mye større grad enn de faktisk er. Det er grunn til å spørre seg om rettstilstanden er i tråd med de fleste sin rettsoppfatning.

Gjennom arbeidet med våre klienter ser vi i JURK at samboere ikke er bevisste på hvilken økonomisk felle et samboerskap kan være. Reglene er selvfølgelig kjønnsnøytrale, men slår likevel ulikt ut for kvinner og menn. Rollene i et samboerskap følger svært ofte tradisjonelt kjønnsrollemønster. Undersøkelser³ viser at kvinnene i hovedsak bruker sine midler på forbruksvarer og husholdning, mens det er mannen som foretar investeringer i bil og fast eiendom. Ved arbeid i hjemmet muliggjør en hjemmевærende eller deltidsarbeidende samboer (oftest kvinnen) den andres inntekt. Ved oppussing og vedlikehold av felles bolig vil kvinnen gjennom sin innsats ha tilført mannens eiendom verdiøkning. Har samboerskapet vært langvarig, der partene i stor grad har levd som en felles økonomisk enhet, kan denne innsatsen medføre en betydelig verdiøkning.

I motsetning til ved ekteskap, blir ikke innsats ved arbeid i hjemmet eller verdiøkning av den andres eiendom tilgodesett i lovgivning for samboere. Utover den begrensede arveretten i arveloven, er ikke samboerskap lovregulert. Dersom samboerskapet opphører ved brudd finnes det ingen regler som gir anvisning på hvordan et oppgjør skal foretas med hensyn til den enhet paret har utgjort. Regelen går derimot ut på at hver eier sitt. Men hvem eier hva etter mange års samliv? Dersom boligen er nedbetalt med mannens midler er det han som eier boligen. Har kvinnen brukt sin inntekt på mat og klær til familien, er inntekten forbrukt og hun får dermed ingenting.

Det finnes en uskrevet regel, med grunnlag i høyesterettspraksis, som tilsier at kvinnen skal ha kompensasjon for arbeid i hjemmet og verdiøkning i den andres eieie. Problemet er imidlertid at dersom samboerne ikke blir enige om dette selv, er det domstolen som må avgjøre hvem som skal ha hvilke verdier. De fleste samboere kjenner ikke til domspraksis – og vil følgelig ikke legge dette prinsippet til grunn når de blir enig om deling. To dommer fra september 2011 gir også visse begrensninger i denne retten.⁴

¹ <http://www.nav.no/1073749695.cms>.

² <http://www.ssb.no/samboer/> lest dato 18.07.11

³ blant annet <http://www.ssb.no/vis/magasinet/blandet/art-2005-02-01-01.html> lest dato 19.07.11

⁴ HR-2011-1739-A og HR-2011-1740-A. Blant annet fastsettes et prinsipp om at man skal ta utgangspunkt i at begge skal bidra like mye til fellesutgiftene, uten hensyn til inntektsforskjeller.

Hvis den ene parten velger å gå til domstolen er dette både dyrt og konfliktskapende. Den samboeren som kommer dårligst ut ved et oppgjør har *prosessrisikoen* ved å ta saken til domstolen. Man kan risikere å tape saken, og i tillegg til egne advokatutgifter kan man bli pålagt motpartens sakskostnader. En tapt sak for domstolene kan gi flere hundre tusen kroner i økonomisk belastning. Mange som ellers ville ha kommet bedre ut av et samboerforhold ved å ta saken til domstolene våger ikke dette som følge av prosessrisikoen. En domstolsprosess vil også ofte være konfliktskapende: det blir påstand mot påstand, allerede såre følelser blir utsatt for enda større belastning, og mulighetene for kompromiss blir færre jo lenger ut i prosessen man kommer. For par med felles barn kan en konflikt rundt det økonomiske oppgjøret vil virke negativt inn på samarbeidet rundt barnet også. Uansett utfall av en rettssak vil barnet være den tapende part. Sammenhengen mellom økonomisk oppgjør ved brudd og samarbeid rundt felles barn er for øvrig noe vi i JURK gjerne ser mer forskning på.

JURK ser at en lov om samboerskap vil kunne gjøre det lettere å forhandle med samboeren sin ved et brudd. En lov vil kunne snu handlingsplikten slik at det er den samboeren som *ikke* ønsker å være omfattet av loven som må være aktiv. Samboerne oppfordres da til å ta stilling til om de ønsker å være omfattet av loven, i stedet for at de utsetter spørsmålet om hva som skal skje ved et eventuelt brudd til bruddet er ugjenkallelig der. At det finnes juridisk teori og høyesterettspraksis er ikke like lett å slå i bordet med for våre klienter. Å gå til domstolene vil ofte være vanskelig å anbefale våre klienter som følge av usikkerhet ved resultatet, den økonomiske risikoen og konfliktmomentet.

Kort oppsummering av rettstilstanden i dag

Samboerforhold opphører ved samlivsbrudd eller død. Ved opphør oppstår spørsmålet om hvordan verdiene skal deles.

Opphør ved død

Rett til å sitte i uskifte gjelder for den som var samboer med den avdøde ved dødsfallet, og som har, har hatt eller venter barn med den avdøde.⁵ Dersom avdøde hadde særkullsbarn må de imidlertid samtykke for at gjenlevende skal ha rett til å sitte i uskifte. Retten til uskifte innebærer at samboeren kan overta visse eiendeler som avdøde eide uten å gå gjennom et arveoppgjør (skifte) med avdødes øvrige arvinger. Retten gjelder felles bolig og innbo,⁶ samt bil og fritidseiendom med innbo som tjente til felles bruk for samboerne.⁷ Andre eiendeler enn de nevnte kan gjenlevende overta uten å skifte med arvingene dersom det er fastsatt i testament eller arvingene samtykker.⁸

Lovbestemt arverett gjelder for den som var samboer med den avdøde ved dødsfallet, og som har, har hatt eller venter barn med den avdøde. Gjenlevende har rett til arv tilsvarende 4 ganger grunnbeløpet i folketrygden.⁹ Per 1.5.2011 utgjør dette 316 864 kroner.¹⁰ Arveretten gjelder selv om avdøde har livsarvinger, og kan bare begrenses i testament som den gjenlevende var kjent med før arvelateren døde.¹¹

Testament. Den som har vært samboer med avdøde i de siste fem årene før dødsfallet eller lenger og *det er fastsatt i testament* har rett til å arve 4G uten hensyn til livsarvingene dersom avdøde har livsarvinger.¹²

Ingen arverett. Dersom gjenlevende ikke har, har hatt eller venter barn med avdøde eller ikke har vært samboer med den avdøde i minst fem år forut for dødsfallet har ikke samboeren lovbestemt arverett. Hun/han kan likevel ha rett til å arve hvis det foreligger gyldig testamente, men denne retten er begrenset av den lovbestemte arveretten til avdødes barn. Gjenlevende har ikke rett til å sitte i uskifte.

Opphør ved samlivsbrudd

Hovedregelen: Eierforholdet avgjør i dag hvem som skal ha hva ved et skifteoppgjør. Hver samboer beholder sin gjeld og sine eiendeler. I vurderingen av hvem som eier hva er det de reelle eierforholdene som er avgjørende, ikke hvem som formelt er registrert som eier.

⁵ Jf. arveloven § 28 c første ledd

⁶ Arveloven § 28 c første ledd litra a

⁷ Arveloven § 28 c første ledd litra b

⁸ Arveloven § 28 c andre ledd

⁹ Jf. arveloven § 28 b

¹⁰ <http://www.nav.no/1073749695.cms>

¹¹ Arveloven § 28 b andre ledd

¹² Jf. arveloven § 28 b

Samboeravtale. I utgangspunktet gjelder avtalefriheten – har samboerne inngått en avtale om hvem som eier av bolig, hytte, bil osv., skal denne avtalen normalt legges til grunn. Men som oftest har de ikke inngått noen avtale, og da blir samboernes bidrag til ervervet avgjørende.

Opparbeidelse av eierandel. Både direkte bidrag og indirekte bidrag er relevante i vurderingen av hvem som har ervervet. Vi kjenner to former for indirekte bidrag – hus- og omsorgsarbeid og betaling av forbruksutgifter. Grunntanken er at den som har påtatt seg mer enn sin del av hus- og omsorgsarbeid eller deknningen av familiens forbruksutgifter har frigjort tid eller kapital for den andre. Dersom denne muliggjorte inntekt eller frigjorte kapitalen benyttes til anskaffelsen av eiendeler, foreligger det en medvirkning til anskaffelsen. Er den stor nok, kan den indirekte bidragsyteren bli medeier. Avgjørelsen treffes etter en skjønnsmessig vurdering hvor bidragenes størrelse og graden av fellesskap rundt ervervet er de to sentrale kriteriene.

Husstandsfellesskapsloven

Husstandsfellesskapsloven kan gi visse rettigheter til å innløse den andre samboerens bolig til markedspris.

Vederlagskrav. Regelen i dag er at hver av samboerne tar sitt. Men hvem eier hva etter mange års samliv? Et slikt oppgjørssystem fører til vanskelige bevissspørsmål og øker konfliktnivået. Ofte har den ene av samboerne skutt inn egenkapital eller arv i den andres eiendom. Et eksempel er oppussing av boligen som er den ene samboers eiendom.

Samboerne kan også ha bidratt forskjellig økonomisk, for eksempel har en jobbet deltid mens den andre har hatt en heldagsjobb. I noen slike tilfeller kan det være vanskelig å forutse utfallet av saken – blir hun medeier i boligen og med hvilken eierandel?

Normen om vederlagskrav er utviklet i juridisk teori og Høyesterett. Hvert tilfelle må imidlertid avgjøres konkret, og det vil alltid være en usikkerhet rundt resultatet av en rettsprosess. Når rettsstillingen er uklar er det en stor prosessrisiko å gå til domstolene for å få hevdet sin rett. Hvis man ikke vinner fram kan bli ilagt den andre partens sakskostnader, og mange vegrer seg derfor for å gå til sak. Dette blir derfor bare teori, og ikke reelle rettigheter.

Høyesterett har nylig avgjort to saker om økonomisk oppgjør etter samlivsbrudd.¹³ I begge sakene hevdet den kvinnelige samboeren at hun hadde krav på et økonomisk vederlag som følge av at hun hadde tilført mannen en betydelig økonomisk fordel ved å betale mer enn sin del av forbruksutgiftene. I den første saken anførte kvinnen i tillegg å ha tatt mer enn sin del av hus- og omsorgsarbeidet.

¹³ Se HR-2011-1739 og HR-2011-1740

Hva som ligger i «sin del» av forbruksutgiftene har vært diskutert i juridisk teori.¹⁴ Begge kvinnene har tatt utgangspunkt i et *evneprinsipp*. Prinsippet innebærer at hver av partene forutsettes å bruke en like stor andel av sin inntekt på felles forbruk. Dersom en part dekker forbruk utover denne andelen, anses dette å være en økonomisk fordel for den andre. Høyesterett ville derimot i den første saken ikke bygge på et evneprinsipp ut fra rimelighetsbetraktninger. Retten uttalte at «det er tvert i mot naturlig å ta utgangspunkt i at familiens felles forbrukskostnader deles likt mellom samboerne, slik at det først blir aktuelt å snakke om en økonomisk fordel for den ene dersom den andre betaler mer enn sin halvdel.» Høyesterett la altså til grunn et *halvpartsprinsipp* i den første dommen, som ble fulgt opp i den andre avgjørelsen.

Betydningen av halvpartsprinsippet kan illustreres ved et eksempel. Dersom samboernes nettoinntekt er henholdsvis 200 000 kroner for kvinnen og 300 000 kroner for mannen, og de samlet har et forbruk på 400 000 kroner, vil hver måtte bruke 200 000 kroner av sin inntekt på forbruksutgifter. Mannen vil da ha 100 000 kroner han kan investere i for eksempel bolig. Kvinnen har brukt hele sin inntekt på bolig, og har ingen penger igjen til investering. Gjennom et langt samliv kan dette medføre at mannen nedbetaler boligen med sin inntekt. Ved et oppgjør i forbindelse med samlivsbrudd vil han da stå som eier av boligen, mens kvinnen ikke har krav på noen ting. Hun har nemlig ikke tilført mannen en økonomisk fordel ettersom hun ikke har betalt mer enn sin del av forbruksutgiftene.

I den første saken som har prinsipiell interesse, HR-2011-1739, hadde partene vært samboere i 16 år, og hadde to felles barn. Da mannen og kvinnen ble samboere sammen hadde de ca. like stor inntekt. Ved opphøret av samlivet hadde mannen en samlet formue på 5 millioner kroner, mens kvinnen skyldte mannen penger. Spørsmålet var om kvinnen hadde et vederlagskrav mot mannen, og om en tidligere inngått oppgjørsavtale som ikke tok hensyn dette kravet kunne settes til side etter avtaleloven § 36. Avtalen gikk ut på at mannen etterga den gjelden kvinnen hadde til ham, og ga henne et usikret lån på 200 000 kroner for å komme inn på boligmarkedet igjen. Lånet kunne også ettergis på nærmere vilkår.

Høyesterett fant at kvinnen hadde tilført mannen en økonomisk fordel ved at hun hadde hovedansvaret for hjemmet og barna under hele samboerforholdet, og ved at hun brukte det vesentlige av sin inntekt til familiens underhold. Gjennom sin innsats frigjorde kvinnen tid og kapital for mannen til å investere i bolig, og næringsvirksomhet, slik at han kunne bygge seg opp en betydelig formue. Retten la til grunn at den økonomiske skjevheten oppsto fordi kvinnen bidro med mer enn sin del, og at økningen av mannens formue ikke kunne ha skjedd uten kvinnens innsats.

Høyesterett fant imidlertid at det vederlagskravet kvinnen hadde ved opphøret av samboerskapet, måtte anses bortfalt som følge av avtalen de hadde inngått om det økonomiske oppgjøret. Terskelen for lemping ligger høyt, og Høyesterett fant det dermed

¹⁴ Se blant annet Sverdrup: Stiftelse av sameie i ekteskap og utgift samliv s. 394- 398

klart at avtalen ikke kunne lempes. Høyesterett tok utgangspunkt i at vederlagskravet ikke oversteg 200 000 kroner. Dette var ikke så stor forskjell på det avtalte oppgjøret og det som hun ville ha hatt krav på uten avtale. Høyesterett uttalte imidlertid at dersom hennes vederlagskrav hadde vært 500 000 kroner hadde det heller ikke vært tilstrekkelig til å sette oppgjørsavtalen til side.

I den andre saken, HR-2011-1740, hadde partene vært samboere i ca. syv år. De hadde ingen barn sammen. Kvinnen hevdet at hun hadde tilført mannen en økonomisk fordel, og derfor hadde krav på et økonomisk vederlag ved oppgjøret. I løpet av de syv de bodde sammen hadde hun innbetalt til ham 500 000 kroner i boutgifter, som gikk til nedbetaling av hans boliglån. I tillegg hadde hun dekket en del utgifter til parets hunder, møbler og reise. Hennes totale bidrag utgjorde 860 000 kroner, noe som innebar at hun i snitt bidro med ca. 10 000 kroner månedlig. Partene var enige om at mannen bidro med vesentlig mer.

Høyesterett fant at hennes betaling på 10 000 kroner i måneden ikke oversteg det som var nødvendig for å dekke hennes eget forbruk. Betalingen dekket bolig, bilhold, mat og hundehold. Hun hadde dermed ikke tilført mannen en økonomisk fordel.

Høyesterett fant klart at det ikke var grunnlag et økonomisk vederlagskrav i saken. Det kan imidlertid tenkes at resultatet ville ha blitt annerledes dersom et evneprinsipp hadde blitt lagt til grunn ved avgjørelsen. Det problematiske med Høyesteretts beslutning om å ta utgangspunkt i en likedeling av utgifter, er at den som tjener mest som oftest vil bidra til å trekke forbruksnivået opp. Å dele på midten når inntektene er merkbart ulike, vil derfor ofte medføre resultater hvor kvinner kommer systematisk dårligere ut enn menn, siden kvinner i snitt tjener bare 84 % av det menn tjener.¹⁵ Det er derfor grunn til å reise spørsmål om dette prinsippet er i tråd med FNs kvinnekonvensjon – og likestillingsloven.

¹⁵ http://www.ssb.no/ola_kari/lonn/main.html, lest 18.10.2011

Samboeravtaler

Hva er en samboeravtale?

Samboeravtaler er forhåndsavtaler om det økonomiske oppgjøret. Samboere vil generelt nyte godt av en avtale fordi forutberegneligheten øker.

Hensikten med samboeravtale er å regulere det fremtidige økonomiske oppgjøret, normalt ved at eierforholdet til de enkelte eiendelene fastlegges. Det er mer unntaksvis at de regulerer hvordan eiendelene skal deles ved et eventuelt samlivsbrudd. Det er en gitt formuesmasse – en "kake" – som deles ved samboeravtalen. Partene er også bundet sammen med sterke følelsesmessige bånd, noe som kan gi den ene samboeren overtak ved avtaleinngåelsen. Avtalen kan bli sterkt preget av interessene til parten som har overtaket. Økonomisk sett må én av partene tape og én vinne ved avtalen.¹⁶ Det har formodningen for seg at det ofte vil være den allerede svake part som vil tape ved en samboeravtale.

Samboeravtaler som sikkerhetsmekanisme for det økonomiske oppgjøret

Å anse samboeravtalen som tilstrekkelig som reguleringsmekanisme av det økonomiske forholdet mellom samboere hviler på to forutsetninger. Man må forutsette at samboere vil inngå samboeravtale, og at disse avtalene innholdsmessig er gode nok til formålet.

Avtaler og avtaleinngåelse er mekanismer som er vanlig i et marked der ytelser skal utveksles. I teorien er avtalepartene og aktørene i markedet rasjonelle, og kan forhandle for å bli enige om avtaleinnholdet. Partene ved en samboeravtale er samboerne. Det er følelser som danner hovedgrunnlaget for de fleste samboerskap, ikke økonomisk beregning. Dermed er de mindre rasjonelle avtaleparter enn aktørene er i et marked ved avtaleinngåelse.

I markedet er avtaler en forutsetning for utveksling av ytelser. Også her skiller samboeravtaler seg fra de fleste andre avtaler. En samboeravtale er ikke nødvendig for å kunne bli samboere, og heller ikke for utveksling av ytelser under samlivet. Det partene yter under samlivet er som regel ikke betinget av gjenytelse heller. I dagens samfunn der samboerforhold er blitt så utbredt og akseptert, er de rettslige aspektene og de økonomiske fallgruvene ved samboerforhold lite fremtredende. I tillegg er samboerskap ofte noe som inngås gradvis, over tid. Inngåelse av samboeravtaler som kan regulere det økonomiske forholdet og oppgjøret kommer dermed i bakgrunnen.

Det er en stor utfordring ved utforming av samboeravtaler å få dem tilpasset de ulike situasjonene som samboerpar er i, og som begge kan godta. Standardavtalene vil ikke alltid passe. Profesjonell hjelp til utforming av en samboeravtale forutsetter at samboerne er villig til å dekke den utgiften.

¹⁶ Tone Sverdrup, "Trenger vi en samboerlov" s. 11, Festskrift til Juss-Buss 40 års-jubileum 2011.

Det er store utfordringer knyttet til forutsetningen om at samboerne må være villige til å inngå samboeravtaler. Samboerne må være enige om å inngå samboeravtale. Det er ikke gitt at samboerne har en reell avtalefrihet i dette henseende heller. Den som ikke ønsker å inngå samboeravtale, eller som rett og slett ikke "får ut fingeren", vil i praksis ha en *vetorett*. Friheten og selvbestemmelsesretten eksisterer derfor bare for den samboeren som motsetter seg en avtale, og ikke for den som ønsker en avtale.¹⁷

Forutsigbarheten samboeravtaler er ment å skape kan likevel undergraves fordi virkeligheten i livsfellesskapet er så mangfoldig, tidsperspektivet så langt, at det alltid vil være mye uforutsigbarhet knyttet til hva partene kommer til å yte under samlivet. Der samboerpar blir enige om en bestemt fordeling/eierbrøk av verdiene, vil det naturlige være at eierforholdene blir bestemt under forutsetning av at begge bidrar noenlunde likt til anskaffelsen – enten direkte eller indirekte. Etter mange års samliv kan det vise seg at den ene parten likevel ikke har bidratt så mye til anskaffelse av de felles eiendeler/felles bolig. Det finnes eksempler i rettspraksis på at den ene samboeren hevder at en samboeravtale må settes til side som følge av bristende forutsetninger.¹⁸ Det er dermed ikke gitt at en samboeravtale gir den trygghet og forutsigbarhet som mange tror at den kanskje vil gi.

Disse argumentene taler for at forutsetningene for å få et realistisk og velfungerende system med samboeravtaler som hovedreguleringsmekanisme i samboerforhold ikke er tilstede.

Man kan argumentere med at det er tilstrekkelig at vi har de ulovfestede reglene for fastlegging av eierforholdene og vederlagskrav, i tillegg til avtalemekanismen i samboerforhold. Selv om de ulovfestede reglene på papiret kan gi gode løsninger i mange samboerforhold, er de vanskelig å håndheve i praksis. De er sterkt skjønnspregede og bestemmes ut fra samboernes faktiske handlinger under samlivet. Når rettsreglene tillegges stor rettslig relevans inviterer de til uenighet og konflikter mellom samboerne ved det økonomiske oppgjøret etter samlivsbrudd. Konfliktsituasjonen tilspisses ytterligere der samboerparet har barn, fordi konfliktene fort kan komme til å prege barnefordelingsaspektet også. Barna er de som tar mest skade av slike konflikter. Nyere forskning viser at vedvarende foreldrekonflikter er en vesentlig årsak til at barn får til dels alvorlige problemer og skadevirkninger etter et samlivsbrudd.¹⁹ Dagens oppgjørssystem som inviterer til konflikt er derfor svært uheldig, særlig med tanke på barnas velferd.

Fungerer ordningen med samboerkontrakter?

I dag er det anslagsvis bare 15-20 % av alle samboere som har inngått samboeravtale. Som en markering av kvinnedagen 8. mars har JURK i mange år delt ut samboerkontrakter i Oslo sentrum under mottoet "Du kan ikke leve på luft og kjærlighet". JURK satte med dette fokus

¹⁷ Tone Sverdrup, "Trenger vi en samboerlov", Festskrift til Juss-Buss 40 års-jubileum 2011.

¹⁸ 21-01-2202 (Borgarting), 02-03-2010 (Gulating) jf. Tone Sverdrup, "Trenger vi samboerlov", Festskrift til Juss-Buss 40 års-jubileum 2011 note 38.

¹⁹ Tone Sverdrup, "Trenger vi en samboerlov", Festskrift til Juss-Buss 40 års-jubileum 2011 note 18.

på at samboere bør regulere det økonomiske forholdet seg i mellom både under samlivet og ved opphøret av samlivet. JURK mener at alle samboere bør skrive avtale om hvem som skal ha ved et eventuelt brudd. Dette vil gjøre samboere mer bevisst på sine valg i løpet av samboerskapet, og på at det er i fredstid man skal lage avtaler.

Da JURK arrangerte debatt om temaet på Utviklingshuset 15.3.2011 var det ulike oppfatninger blant debattantene til hvorfor samboeravtaler i dag ikke fungerer optimalt. Alle var imidlertid enig om at samboeravtaler i dag ikke er tilstrekkelig.

Professor i familierett Tone Sverdrup mener at det er vanskelig å inngå en samboeravtale i starten av et forhold. Det kan være vanskelig å spå om en fremtid man ikke kjenner. Videre må det være to til å inngå avtalen, og den ene har dermed en vetorett. Forbrukerøkonom Sidsel Sodefjed Jørgensen påpekte at mange kvinner selv kan være skyld i at det ikke settes opp en samboeravtale, fordi de vet at de vil komme dårligere ut ved en avtale enn de ønsker seg. De lar det derfor heller "stå til" og tar utfordringen når den eventuelt måtte komme. Advokatfullmektig Ingrid Fladberg Brucker framhevet at få har kunnskap om hvilke regler som gjelder for samboere, og i hvor liten grad man er beskyttet. Gina Barstad, Stortingsrepresentant for SV, trakk fram at unge ofte ikke har inngått juridiske kontrakter før, og at de derfor ikke skjønner viktigheten av å inngå samboerkontrakt. Et problem kan også være at noen synes det er uromantisk å inngå kontrakt med tanke på et eventuelt brudd.

Har manglende juridisk regulering av samboerskap konsekvenser for barna?

Uklare regler og vanskelige bevissspørsmål gir grunn til å anta at det er et høyere konfliktnivå ved oppløsning av samboerskap enn av ekteskap. Dersom dette er tilfeller, rammer dette også barna.

For å undersøke dette nærmere har JURK vært i kontakt med advokat Hege Dimmen Lunder for å høre om hun ser en tendens til flere rettsprosesser om barnefordeling. Lunder arbeider daglig med spørsmål om opphør av ekteskap/partnerskap og oppløsning av samboerforhold, samt spørsmål om samvær og bosted for barn. Hun opplever at der det er rettsprosess om det økonomiske oppgjøret er det ofte også uenighet omkring barnefordelingen. JURK ønsker mer forskning og utredning av effekten av delingsreglene ved samlivsbrudd på konfliktnivået mellom partene – og hva dette gjør med barna.

Det er viktig er at begge parters prosessfullmektiger og dommere er oppmerksomme på dette og at man forsøker å skille mellom spørsmålene om det økonomiske oppgjøret og spørsmålet om barnefordelingen. Samtidig er det jo også nødvendig å avklare de økonomiske spørsmålene tidlig slik at man vet hvor man skal bo og hvem som skal overta boligen. Disse spørsmålene er naturligvis viktige når man skal avklare fast bosted og samvær. Dersom den ene parten ikke har økonomisk mulighet til å fortsette å bo i nrområdet til barna, vil det kunne stille vedkommende i en vanskelig posisjon også i forhold til spørsmålet om fast bosted. Dimmen vil ikke si at det er flere rettslige prosesser der foreldrene ikke har vært gift. Tvert i mot opplever hun at de siste årene har det flere rettslige prosesser der foreldrene har vært gift.

Konflikt mellom foreldrene generelt er vanskelig for barna. Hun tror ikke det er av stor betydning om konflikten handler om økonomi eller barnefordeling fordi mange av de samme problemstillingene vil gjøre seg gjeldende. Det at foreldrene ikke snakker sammen og at de omtaler hverandre negativt, oppleves sterkt for barna uansett. Hva de krangler om tror hun har mindre betydning.

Det forekommer at den formuende samboeren bruker barna som pressmiddel for at den andre skal få noen verdier som de ellers ikke har krav på, men hun opplever nok det mest dersom det er menn som er den formuende. Hun synes ikke dette har forandret seg så veldig mye de siste ti årene.

Dimmen er ikke sikker på om en lov om det økonomiske oppgjøret for samboere med barn kunne føre til færre rettsprosesser også om barnefordelingen. I dag synes hun mange saker om det økonomiske oppgjøret mellom ektefeller handler om skjønsmessige vurderinger, og da særlig om skjevdelingskrav. Dette er et vanskelig og skjønsmessig område, og mange er ikke klar over effekten før de står midt oppe i et økonomisk oppgjør. Hun blir stadig overrasket over hvor mange ektefeller som ikke er klar over begrensingene i felleseieinstituttet. Dersom man skulle innføre en lov som gjaldt for samboende vil det trolig, også på dette området, herske en del uvitenhet og uklarhet. Poenget mitt er altså at det fremdeles hersker stor usikkerhet om det økonomiske også når man er gift. Vil det da kunne være mulighet for å lage en lov som var helt klinkende klar på oppgjøret mellom samboere? Generelt vil hun jo allikevel si at dersom det var helt klare regler, med mindre grad av skjønsmessig utøvelse, på det økonomiske området – ja, så ville dette trolig føre til færre rettsprosesser om barnefordelingen. Hun tror dessverre at skjevdelingsregelen har medført langt flere rettslige prosesser enn den var tenkt å ha, og hun tenker vel av og til at det også gjør at mange barn lever med foreldrenes konflikt på grunn av dette.

Hvor rasjonelt handler samboere?

Teorien om "Economic man" anvendt på samboerforhold

"Economic man"-teorien er en organisasjons- og beslutningsteoretisk modell som bygger på forutsetningen om at mennesker handler rasjonelt i enhver situasjon, når man har kjennskap til alle mulige alternativer. Man velger alltid det alternativet som gir den beste måloppnåelsen.²⁰

I utgangspunktet skulle da denne teorien også passe på samboere. Men gjør den det?

Tilnærmingen er sterkt preget av rasjonell tenkning. Sentrale elementer i en rasjonalitetsmodell er aktører, handlingsalternativer, konsekvenser av hvert alternativ, preferansene til aktører og informasjon.²¹

Når individet handler perfekt rasjonelt vil en beslutningsprosess se mer ut som punktene nedenfor.²² Hvordan mange samboere handler er angitt som kommentar under det enkelte punkt.

1. *En beslutningstaker vil ha klare mål. Han/hun vet hva han vil.*

Samboernes mål preges ofte av at de er en enhet, der samlivet bygger på gjensidige/ensidige ytelser, og målet er ofte at de skal leve et godt liv sammen.

2. *Beslutningstakeren vil også ha full informasjon om alle mulige alternativer som finnes til å løse et problem.*

Det er sjelden samboere (ei heller ektefeller) tenker over alle mulige alternativer, og alternativet "samlivsbrudd" vil som regel ikke komme i betraktning fordi man nettopp ikke har full informasjon på forhånd om hvordan forholdet vil utvikle seg.

3. *Samtidig vil beslutningstakeren også ha full oversikt over alle konsekvensene fra de ulike alternativene.*

JURKs erfaringer viser at den samboeren som bruker sin inntekt til dekning av forbruksutgiftene har en feil oppfatning av hvordan rettsituasjonen egentlig er. De færreste er klar over at man ikke nødvendigvis blir sameiere i gjenstander/eiendom ervervet under samboerskapet. Mange tror feilaktig at det finnes lovregler som regulerer samboerforhold. Dermed svikter denne forutsetningen om oversikt over konsekvensene av de alternative handlingsmåtene. Når kunnskapene mangler, eller når det hersker feiloppfatninger om rettsituasjonen, blir ikke valgene som samboere tar bevisste valg.

²⁰ Økonomisk ordliste www.oekonomi.no lest dato 18.07.11

²¹ Hovi & Rasch, 1993.

²² hentet fra masteroppgave om Nytt elektronisk billett- og betalingssystem i Oslo av Mirza Murad og Hasan Tufan, Universitetet i Agder, 2010 -http://brage.bibsys.no/hia/bitstream/URN:NBN:no-bibsys_brage_13953/1/Mirza%20Murad%20Ahmad%20og%20Hasan%20Tufan.pdf

4. *Beslutningstakeren vil også ha muligheten til å rangere de forskjellige alternativene for å se hvilken som gir mest nytte.*
5. *Beslutningstakeren velger det beste alternativet for å nå målet.*

Samboere som rasjonelle beslutningstakere – atskilt økonomi

Overfører man "economic man"-teorien på samboere som rasjonelle enheter, sier det noe om hvilke forutsetninger som må være til stede for at samboere skal kunne foreta rasjonelle og bevisste beslutninger. De to viktigste forutsetningene er at samboerne har kjennskap til hvilke stiftelsesregler som gjelder for eiendomsrett (oppnå eiendomsrett på grunnlag av direkte/indirekte bidrag), og at de innretter seg og handler deretter.

Det argumenteres mot lovregulering med at samboere har "frihet", fordi de velger en samlivsform som er lite lovregulert. Denne "frihet" har lovgiver inntil nå valgt å bevare. Men hvem sin "frihet" er det egentlig som beskyttes? Jo, det er friheten til den samboeren som ikke ønsker lovregulering, det vil si den samboeren som ikke ønsker å dele likt noe av det som er skapt under samlivet.

Samboere som rasjonelle beslutningstakere kan kun skje i et system der de praktiserer "atskilt økonomi". I slik atskilt økonomi har begge parter sitt separate regnskap, der fellesutgifter belastes med en halvpart på hver av samboerne. Har samboerne noe til overs etter at forbruket er betalt, investerer begge direkte i eiendom. Der samboerne handler på en slik rasjonell måte vil det sjelden være tvil om eierforholdet, og mange av de tidligere beskrevne problemene elimineres.²³

Slik fungerer de færreste samboerpar og samboerforhold.

Samboere utgjør et livsfellesskap der de tilpasser seg hverandre, og utgjør en forbruks- og investeringsenhet, tilnærmet på lik linje med ektefeller og ekteskap. De tilpasser seg hverandre. Der samboere har barn, er det typiske at den ene - som oftest kvinnen - påtar seg større deler av hus- og omsorgsarbeidet, med den følge at hun blir deltidsarbeider.²⁴ Dersom slike samboerpar skal praktisere atskilt økonomi, vil kvinnens inntekter ikke strekke lenger enn til dekning av hennes del av forbruksutgiftene. Hun vil ikke ha noe til overs til direkte investering i eiendom.

Der begge jobber heltid vil mannen som regel tjene mer, og tall fra Statistisk Sentralbyrå viser at inntektsforskjellene mellom menn og kvinner øker med økende alder.²⁵ Sett hen til at par vil utgjøre en felles forbruks- og investeringsenhet, dvs. spise den samme middagen

²³ Tone Sverdrup "Trenger vi en samboerlov", s. 7-8, Festskrift til Juss-Buss 40 års-jubileum 2011.

²⁴ I 2009 var over 41 % av kvinner i arbeid deltidsansatte, mens ca 14 % menn var deltidsarbeidende, <http://www.ssb.no/aarbok/tab/tab-211.html> lest dato 18.07.11.

²⁵ <http://www.ssb.no/aarbok/tab/tab-230.html> lest dato 18.07.11

og dra på de samme feriene, bo i den samme boligen, vil den som tjener mest trekke forbruket og levesettet opp. Dette vil slå ugunstig ut for den som tjener mindre fordi hun da vil måtte ha større fellesutgifter i forhold til sin inntekt, med den konsekvens at hun vil ha lite eller ingenting til overs til direkte investering.

Der den ene samboeren eier en fullt eller stort sett nedbetalt bolig ved samlivets start, vil ikke "innflyttersamboeren" ha noe incentiv til å investere i egen bolig. Trekker man linkene til samboerparet som en forbruks- og investeringsenhet, vil innflyttersamboeren etter all sannsynlighet bruke all sin inntekt på forbruk, og dermed sitte igjen med ingenting av verdier ved et eventuelt brudd. Siden innflyttersamboeren ikke kan anses for å ha bidratt med indirekte ervervsbidrag, vil denne sitte igjen med ingenting av verdier ved et eventuelt brudd. Innflyttersamboeren kan kjøpe seg inn i boligen dersom hun har midler til det ved samlivets start. Dersom hun ikke har midler til å kjøpe seg inn, er dette betinget av et eventuelt låneopptak. Ved et låneopptak oppstår spørsmålet om den andre samboeren har bidratt indirekte til nedbetaling av dette lånet, og fastlegging av eierforholdene blir ytterligere komplisert.

Man kan kanskje argumentere for at en bevisstgjøring rundt dagens situasjon, og bevisstgjøring rundt fordelene med direkte investering er nok, og et realistisk alternativ til lovgivning.

Da må man også ta i betraktning at det å praktisere et system med atskilt økonomi ikke er naturlig, verken i ekteskap eller samboerskap. Det er heller ikke så enkelt i praksis. Man yter under samlivet, uten noen klar forventning om å få noe gjenytelse tilbake. Å tenke så rasjonelt og beregnende kan også stride mot normer som gjør seg gjeldende i et livsfellesskap. Det er ofte ikke stor bevissthet rundt rettigheter og forpliktelser. Man tilpasser seg hverandre, og skiller ikke alltid klart mellom hvem som skal dekke hvilke utgifter, eller hvilken del av det de dekker som går til forbruk og hvilken del som går til investering. Det er ofte praktiske hensyn som avgjør hvem som betaler hva, og hvem som skyter inn likvide midler i boligen. At samboere skal handle som "economic man" har lite med virkeligheten å gjøre.

Samboerlov

Tre mulige modeller ved en samboerlov, utarbeidet av professor dr. juris Tone Sverdrup

Modell 1 – Deling som følge av samboerens direkte eller indirekte bidrag

Dette er en tilbakeskuende modell hvor samboerens direkte og indirekte bidrag til formuesoppbyggingen blir avgjørende for hvor store verdier de sitter igjen med etter endt forhold. Et system der indirekte bidrag som stifter medeiendomsrett foretrekkes fremfor et system basert på direkte bidrag og formelle eierforhold. Dette er fordi økonomisk resultat samsvarer langt bedre med partenes innsats under samlivet, og samboerne kan ha brukt sine midler forskjellig. Men dersom små og store hendelser under samlivet (som for eksempel hvem som betalte for nytt badekar, hvem vasket huset etc..) trekkes inn i saken, vil det innby til mange konflikter mellom samboerne. Påstand vil da stå mot påstand. Forutberegneligheten av det økonomiske oppgjøret vil imidlertid være uklar. Usikkerheten kan føre til at den svakeste part vil kvie seg for å reise sak.

Modell 2 – Kompensasjon for økonomisk tap og vinning som følge av samboerskapet

Modellen er fremtidsorientert og gir kompensasjon for økonomisk tap og vinning forårsaket av samboerforholdet. Fordelen er at fokuset blir rettet fremover i tid, slik at detaljene fra fortiden ikke får dominere i samme grad som når delingen skjer på bakgrunn av samboerens direkte eller indirekte bidrag. Partenes fremtidige behov vil også dekkes i noe større grad. Formålet med årsaksvurderingen er ikke å finne ut av hva som mest sannsynlig hadde skjedd dersom samboeren ikke hadde dekket matutgiftene, men å etterspore den økonomiske betydningen som betalingen av matutgifter har for boligeierens nedbetaling av boliglånet. Ulemper med denne modellen er at den innebærer en omfattende faktainnsamling og vanskelige årsaksvurderinger. Dette kan igjen føre til tvister og uenighet mellom partene.

Modell 3 – Likedeling

Samboerforholdet i seg selv danner grunnlaget for rettigheter og forpliktelser. En modell som lar selve samboerforholdet stifte forpliktelser, innbyr til langt mindre tvist om bevismessige spørsmål enn de to foregående modellene. Utfallet av det økonomiske oppgjøret blir også mer forutberegnelig. Men en likedeling kan ikke skje uten videre. Det bør oppstilles visse betingelser, som for eksempel at samboerforholdet må være av en viss varighet, eller at samboerne har felles barn. Det bør også være en viss sammenheng mellom innsats og økonomisk resultat. Et alternativ kan være å begrense delingen til formue skapt under samlivet i de kortvarige samboerforholdene.

Det er heller ikke gitt at alle verdier skapt under samlivet bør være gjenstand for deling. Delingen kan for eksempel begrenses til bolig og innbo eller andre eiendeler til felles personlig bruk. Men i samboerforhold av noe lengre varighet bør det på den andre siden kanskje være adgang til å dele formue som stammer fra tiden før samlivsstart, samt arv og gaver. Dette er mer vidtgående enn ekteskapslovens regler, og vil da forutsette en endring av reglene i denne. Men for mange av de kvinner som kontakter JURK er også dagens skjevdelingsregler så vidtgående at dette oppleves som urettferdig av mange – og det bør diskuteres om hensynene bak fremdeles er like gjeldende.

Hensyn som bør vektlegges ved vurderingen av en samboerlov

Reglene bør utformes slik at de ikke fremmer konflikter og uenighet mellom samboerne. Dette hensynet er spesielt viktig der samboerne har barn. De bør i tillegg være enkle å håndheve.

Samboerforholdet i seg selv bør stifte rettigheter og forpliktelser i samboerforholdet. Hensynet gjør seg særlig gjeldende der samboerforholdet har vært langvarig, og/eller partene har felles barn.

En samboerlov bør være fravikelig fordi dette vil sikre valgfrihet, og være mindre inngripende enn ekteskapsloven.

Hvorfor kan vi ikke bare gifte oss?

Hvis samboere kunne gifte seg ville jo alle problemene være løst – i alle fall de problemene som denne rapporten ønsker å sette søkelyset på. Det samboerne erverver under et ekteskap vil jo være felleseie og gjenstand for likedeling.

Ja, selv om løsningen kan være så enkelt som det, er det en forutsetning at samboere er enige om dette. Dersom en av samboerne ikke ønsker å gifte seg, er det ikke noe den andre samboeren kan få gjort noe med, og en av samboerne har dermed mulighet til å unngå ekteskapslovens delingsregler.

JURK ønsker å belyse dette med en sak vi fikk inn for ikke så lenge siden (mars/april 2011).

En kvinne i 30 årene ringte til JURK. Hun var samboer, og begge hadde barn fra tidligere forhold. Hun hadde en bolig før samboerforholdet startet. De hadde inngått samboeravtale som gjorde det klart at boligen var hennes eiendom. Han dekket sin del av fellesutgiftene, men ikke noe mer utover det, selv om han helt klart tjente mye mer enn henne.

Datteren til samboeren var funksjonshemmet. Han jobbet ute i feltet, innenfor oljebransjen, så han var borte i 2 til 3 uker sammenhengende. Han tjente ca 800 000 pr år. Hun var også i full jobb. De periodene han var borte tok hun seg av hans datter, og hadde omsorgen for begge barna. Hun hadde tatt opp spørsmålet om en form for kompensasjon, men han var ikke villig til å gi henne noe kompensasjon for dette. Hun hadde også spurt om han ville gifte seg, men det ville han ikke. Hun hadde ringt JURK fordi hun trengte råd om hva hun kunne gjøre, og om det var noe hun kunne gjøre. Hun ble overrasket over at det ikke var en lov som regulerte det økonomiske forholdet mellom samboere. Hun var ikke klar over at hun stod så svakt rettslig sett. Det var etter hennes mening urettferdig at han kunne bruke lønnen sin som han ville, selv om hun muliggjorde at han kunne være bortreist og jobbe slik som han gjorde ved å passe på hans funksjonshemmede datter.

Man kan stille seg undrende til hvorfor hun gikk med på å ha omsorgen for samboerens funksjonshemmede datter de periodene han var bortreist i jobbsammenheng, og eller også kanskje hvorfor hun ikke brøt ut av samboerforholdet når han ikke ville gifte seg.

Dette illustrerer nettopp det at i et livsfellesskap som samboerforhold yter man ofte uten å få noe gjenytelse for det. Likeså er det godt illustrerende for "vetoretten" den ene samboeren har dersom han ikke vil gifte seg. Sist, men ikke minst, viser eksempelet at vi ikke alltid tar rasjonelle valg, og at våre handlinger i et forhold i stor grad er styrt av følelser.

Avslutning

En samboerlov bør være fravikelig, men aktivitetsplikten bør legges på den part som ønsker å avtale seg bort fra lovregulering. Dette vil være til det beste for samfunnet, for kvinnen og ikke minst for barna.

Fravikelighet forutsetter enighet. I begge tilfeller vil den ene parten tape økonomisk. I dette tilfellet vil det være den som ikke ønsker lovregulering.

Det er den økonomisk tapende part som er den svake part ved et samlivsbrudd. Det er den svake part som trenger lovgivers beskyttelse. Samboerforhold som er rettsstiftende i seg selv vil være mindre konfliktskapende. Det er samtidig dette alternativet som vil føre til en realitetsendring av dagens rettsituasjon. JURK mener derfor at samboerforholdet i seg selv bør være rettsstiftende, og at en samboerlov bør være fravikelig for å skille den helt klart fra ekteskapslovgivningen.

Vedlegg: Historier fra virkeligheten

Saker fra Jusshjelpe i Midt-Norge²⁶

Sak 1

Klient er kvinne.

Klient har flyttet fra ekssamboer pga ekssamboers alkoholproblemer. De har et barn sammen, men klient måtte flytte et par måneder før barnet ble født. Ekssamboer bryr seg ikke nevneverdig om barnet.

Klient og ekssamboer kjøpte bolig sammen. Etter et fire år langt samboerskap tok forholdet slutt og klient flyttet ut. Hun fikk 70 000 kr i oppgjør ved bruddet. Etter ca et år flyttet klient inn til ekssamboer igjen. De bodde da sammen i ca 6 år. Klient ble senere gravid, men flyttet ut igjen oktober 2009.

Hun fikk ingen verdier med seg ut av samboerskapet siste gangen det ble slutt. Klient synes dette er veldig urettferdig. De sto opprinnelig felles på lånet, men hun er usikker på om de fortsatt gjorde det etter at det ble slutt første gangen. Hun har betalt inn 3000 kr fast hver mnd på en felles utgiftskonto, disse gikk til å nedbetale samboerens billån (klient stod oppført som medlånetaker for at samboeren skulle få lånet). I tillegg har hun betalt for klær og mat etc. Av de 70.000 hun fikk med seg i første omgang, investerte hun ca 20.000 på pipe, 30.000-35.0000 på vannlekkasje i boligen og resten på ferie.

Under det andre samboerskapet kjøpte de enda en bil. Klient ønsker å få med seg denne bilen ut. Ekssamboeren betalte for bilen ved å ta opp lån innenfor rammelånet på huset (bare samboer kunne gjøre dette). Klient sto som kjøper i kjøpekontrakten. De står som medeiere på bilen. Klient har fått med seg bilen, men ekssamboeren betaler forsikring, årsavgift på den. Klient ønsker å betale dette selv og være eneeier på bilen.

Har klient noen rettigheter?

Sak 2

Klient og samboeren har vært samboere i 11 år, og har nå som en følge av samlivsbruddet solgt sin felles bolig. Klient hadde med seg 300 000 kr med seg inn i samboerskapet, og det følger av samboeravtalen at dette skal utbetales forlods. Samboeren har nå motsatt seg dette, uten noe nærmere begrunnelse. Da de kjøpte huset tok de opp et lån på kr 1,1 mill og et tilleggs lån, til sammen kr 2,1 mill. Huset ble nå solgt for kr 3,2 mill, og når alle utgifter er trukket fra sitter de igjen med 1 mill i netto. For pengene som klient hadde med seg inn i samboerforholdet har hun pusset opp. I hele sommer har hun jobbet med for å få huset i stand til salg, mens samboeren har vært på ferie. Alle utgiftene klient har hatt på utbedring av huset, kan hun dokumentere. Hun tror dette utgjør nærmere 200 000 kr.

²⁶ De siste ti sakene på feltet i 2010

I følge vedlagt samboeravtale skal utgifter til vedlikehold deles likt. Kan hun kreve at dette trekkes fra ved deling av oppgjøret?

Nå har samboeren kjøpt seg ny leilighet, mens klient ikke får lån i banken. Hun synes dette er en svært urimelig situasjon, i og med at hun måtte kausjonere for han da de tok opp lån på huset.

Sak 3

Klient er en mann.

Klient har avsluttet forholdet til sin samboer. De har to barn sammen. For 4-5 år siden kjøpte de et hus av foreldrene til samboeren. Husets verdi var på 1,2 mill. 350.000 kr ble gitt til samboeren som forskudd på arv. De tok opp lån på 850.000 kr og kjøpte huset.

Klient har i ettertid betalt ned alt av gjeld, avdrag og avgifter, samt pusset opp huset selv.

Dagens takst på huset er ca. 2 - 2,3 mill kr. Gjelden er på kr 1 850000.

Salg av huset virker mest sannsynlig, og klients samboer ønsker å skjevdele de 350 000 kr som hun fikk som forskudd på arv.

Klient ønsker å vite om han kan kreve å få med seg ut noen av de midlene han har investert i huset.

Sak 4

Klient er kvinne

Hun skal nå avslutte et åtte års samboerskap. De har et barn på 6 år sammen. Samboeren har et barn fra et tidligere forhold. Samboeren kjøpte huset hvor de nå bor i 2002. De ble samboere noen måneder etterpå. Vår klient lurer på om hun kan ta del i verdistigningen på huset? Hun har ikke betalt avdrag på lånet, men hun har betalt strøm, mat, osv. I en periode på 1,5 år bodde de i vår klients leilighet ettersom mannens hus ble skadet i brann. Vår klient hjalp mannen i oppussingsarbeidet gjennom arbeidsinnsats.

Sak 5

Klient er kvinne.

Klient og samboeren flyttet fra hverandre i 2007. Vår klient fikk da utbetalt 1 million kr etter at samboeren hadde kjøpt henne ut fra huset, hytta og bilen. De hadde da vært sammen siden 1993. I desember 2008 ble de sammen igjen, men vår klient tror at forholdet kanskje avsluttes snart igjen.

Klient lurer på hva som skjer hvis de går fram hverandre igjen. Vår klient brukte sin million på en bolig som hun nå leier ut. De bor nå sammen hos han i huset som han kjøpte henne ut fra. Hun har kr. 900.000 i lån og han har 2.4 millioner i lån. De betaler ned sine egne lån. Vår klient betaler maten og de betaler inn kr. 5000,- inn til deres felles regningskonto.

Da han kjøpte henne ut i 2007 måtte han ta opp et lån på 250 000,-. I løpet av 2008-2009 satt mannen opp et annekset som i dag er verdt ca. 200 000,-.

Vår klient lurer på om hun må dekke mannens lån ved et eventuelt brudd og om hun tar del i verdiøkningen pga. annekset.

Vår klient lurer på hva hver av dem vil sitte igjen med ved et eventuelt brudd hvis de bryter i dag.

Sak 6

Klient ønsker å vite om hun har vederlagskrav etter endt samboerskap

Faktum:

- samboere i 10-11 år før de flyttet fra hverandre
- ikke felles barn
- ikke samboeravtale
- han hadde eiendom fra før samboerskapet - kjøpt i 1999 for kr 500.000 med lån på kr 510.000. Dette var deres felles bolig under samlivet.
- har delt utgifter under samlivet: han har betalt på huslånet og andre store utgifter. Hun har betalt strøm, kommunale utgifter, telefon.
- hun har i tillegg betalt på et kommunalt etableringslån som var i hans navn, hun har betalt ca kr 120.000 i renter og avdrag
- han har for det meste dekket oppussing, men hun dekket f.eks. legging av nytt gulvbelegg
- de har nå flyttet fra hverandre, og tatt hver sine eiendeler
- klient har rettet muntlig krav på de kr 120.000 hun har betalt på lånet. Dette mente ekssamboeren var klart urimelig. Han har opplyst at han har tatt kontakt med advokat, men klient har ikke hørt noe fra denne advokaten eller fra ekssamboeren. Ikke noe skriftlig kommunikasjon mellom partene i anledning saken.

Sak 7

Klient er mann.

Han har nylig brutt fra et 18-årig samboerforhold. Partene har to barn sammen. Klient har følgende spørsmål:

1. Kan ekssamboeren forlange å få klients skatt til gode fra 2009? De hadde ikke felles økonomi, men betalte etter evne. Klient har vesentlig høyere lønn enn ekssamboeren.
2. Klient fikk restskatt fra 2008 i år på et fond som ble innløst da. Kan han forlange at hun betaler halvparten? De hadde fondet sammen.

Sak 8

Klient kom innom på vegne av en venninne (heretter v) som bor sør i landet. Venninnen er i en veldig lei situasjon og klient ønsker derfor å vite hvilke rettigheter hun har i saken. Det gjelder det økonomiske ved et samlivsbrudd.

V bodde med sin samboer i åtte år og fikk tre barn. De bodde i et stort hus til kr. 6 mill, hvorav samboeren tok opp 2 mill i lån. V hadde ingen verdier i huset, men var hjemmевærende i hele perioden. Da samlivsbruddet kom ble det en barnefordelings sak hvor v fikk omsorgen for alle barna. Samboeren ble diagnostisert "manisk depressiv". Det ble inngått en muntlig avtale om at summen på 6 millioner skulle deles på to dersom noe skulle skje. Dette har v vitner på og ble også meddelt familien til samboeren. Etter at de solgte huset ble pengene plassert i et rekkehus. Situasjonen er nå at samboeren går med på at den ene delen av rekkehuset (tilsvarende halve av summen på 6 mill) skal gå til v. Imidlertid krever samboeren v/ advokat at v signerer en kontrakt som sier at hun skal bli boende der med barna i minst 10 år fremover. Dersom hun ikke signerer får hun ikke noe. Klient mener denne klausulen er helt urimelig og lurer derfor på hvilke rettigheter v har i denne situasjonen. Har hun krav på halve rekkehuset sett hen til den muntlige avtalen?

Sak 9

Kvinnelig klient

Klient og samboeren skal skille lag. De har vært samboere i 18 år og har to felles barn. Huset de bor i eies av samboeren, og han har betalt huslånet. Klient har betalt alle andre utgifter. De har ikke samboeravtale. Klient har så si hele samlivet arbeidet i samboerens firma, som drives som et AS. De har begge tatt ut lønn. Klients lønn har generelt gått til å holde familien og hans har gått til hus og firma.

På grunn av ryggskade, har imidlertid mannen brukt all sin kapasitet på firmaet, mens klient har vært nærmest alene med omsorgen for barn og hjem. Samboeren eide hus og firmaet da klient flyttet inn, men våren 1995 var firmaet nær konkurs, og han måtte dermed bruke all energi og økonomi på å holde firmaet i gang. Han eier forretningslokalet privat, og har brukt firmaets husleie til å dekke alle lån på hus og lokale. Det har vært mange runder med refinansering (endring av lån) og deres økonomi har alltid vært justert ut fra firmaets økonomi.

Klient ønsker å vite hvilke rettigheter hun har i forhold til samboerens eiendeler, huset og firmaet?

Sak 10

Klient er en kvinne.

Hun har blitt forlatt av sin samboer etter 5 år. Hun har en datter på 7 år (ikke felles barn). Klient og samboer kjøpte bolig sammen hvor det på skjøtet presiseres at de eier en halvdel hver av boligen. Lånet står på ham alene. Hans innskudd i boligen var på kr 500.000 (står ikke i noen kontrakter), hennes innskudd var på 0. Klient ønsker å vite hvor mye hun har krav på av boligens verdi etter salg?

Saker fra Juridisk rådgivning for kvinner²⁷

Sak 1

Klient har vært samboer i 10 år. Er oppe i et samlivsbrudd. Har ikke samboerkontrakt.

Huset er mannens arv. K har betalt til husholdning/ regninger. Hjemmeværende i 3 år i tiden de har vært sammen. Hvilke rettigheter har hun i forhold til verdier?

Sak 2

Samboer døde i Sverige i juni 2009. Barna hans ordnet med å få han hjem til Norge. K har blitt holdt utenfor.

K vet at hun ikke er arving som samboer, men lurer på om hun har noen rettigheter etter loven. Kan hun for eksempel løse inn andeler i aksjeobligasjoner? Hvilke rettigheter har k etter samboeren etter loven? Hvilke rettigheter har arvingene overfor henne?

Samboeren drev et verksted og k en kafé på samme lokalet. Det var et fellesrom der. Hans barn har vært og hentet ting fra dette rommet uten tillatelse fra henne. Hvordan kan hun få løst saken med barna uten konflikt? (henting av ting i dette fellesrommet)

Samboeren hadde skrevet et "testament" til fordel for henne, men står kun fornavn. Er dette ugyldig fordi det ikke fyller lovens formkrav?

²⁷ De siste ti sakene på feltet i 2010

Sak 3

K har vært samboer. De har to barn på tre og syv år. Hadde en muntlig avtale om at K skulle overta huset med gjeld og ikke gi noe til tidligere samboer. Tidligere samboer skulle få hytta og betale henne kroner 200 000 for at det skulle bli likt. Tidligere samboer kjøpte seg en leilighet med sikkerhet i hytta. K solgte huset og kjøpte et annet like ved tidligere samboer pga av barna. De var enige om dette. Nå vil tidligere samboer gå bort fra avtalen. Mener at hytteverdien skal legges til samlivsbruddet, hytta var verdt ca 5-600 000kr nå kan han selge den for kr 1,2 mill. Vil ikke gi henne kr 200 000 fra salget fordi hun ikke har krav på verdistigningen etter samlivsbruddet. Han mener også at en del av verdistigningen skyldes hans arbeid på hytta.

K har også lånt tidligere samboer 20 000kr, hun ønsker å få det tilbake gjennom de 200 000kr. Kun muntlig avtale.

K har fått mail fra banken. Tidligere samboer vil fryse nedbetalingen for en periode, og kun betale renter. Siden leiligheten hans er sikret med hytta og K fortsatt er deleier (hytta er ikke solgt) må hun godkjenne dette.

K skjønner ikke omfanget av hennes godkjenning. Hva vil det si for henne? Hytta skal uansett bli hans. Men hun står fortsatt som eier pr dags dato. Hun lurte på om hun skal bruke dette som pressmiddel for å få de pengene han har lovet henne av salget for hytta.

Sak 4

Ringer på vegne av en venninne

Samlivsbrudd med samboer 2008 etter 8 års samboerskap. Han er manisk depressiv, og det foreligger legeerklæringer på det.

Hun har mye penger. Hun er ikke ute etter pengene. Vurderer sosialen. Hun har ingen penger, har vært hjemme med barna

Hus til 8 mill, 6 mill i lån. Hun ble boende i huset inntil mai 2010, beskjed fra mannen om at hun måtte ut. Han har tilbudt henne verdien av rekkehuset delt på to, mot at hun binder seg til å bli boende i rekkehuset i 10 år og må betale leie til ham. Hva synes JURK om dette? Har leid en leilighet. Må ut av den før 1.1.11.

Trenger å få navn på en advokat med ryggrad som er saklig. Har hatt tre ulike advokater til nå som har gitt opp.

Sak 5

Skjæringstidspunkt for deling:

Han har levd et dobbeltliv, oppdaget 5. april. Hun reiste umiddelbart til Trondheim og har ikke bodd med ham siden. Fram til 1. september bodde de annenhver uke i leiligheten med barna. Hun flyttet ut.

Felles økonomi. 17. juli opprettet han en egen konto hvor han satt hele sin lønn. Hun har betalt faste utgifter fram til 1. september. Dette har medført at han har spart sin lønn, og brukt hennes lønn til nedbetaling av lån. Når er skjæringstidspunktet?

Leilighet:

Hun har tilbudt han å kjøpe henne ut av leiligheten for markedspris. Han har innhentet takst til 250 000 kroner under det de kjøpte den for. Han tilbyr å kjøpe henne ut for dette, hun vil ha det hun oppfatter som markedspris. Hun har innhentet meklers vurdering, og han sier den er verdt minst det samme som de kjøpte den for og kanskje mer.

Ved kjøp av leiligheten skjøt hun inn en egenkapital på 190 000 kroner, mens hans var 30 000 kroner. Hans advokat har skrevet til henne at disse kan hun anse som tapt da hun bare har krav på halvparten av leilighetens verdi.

Sak 6

Samlivsbrudd etter 10 års samboerskap, to barn. Flyttet ut juli 2009, tidligere samboer ble boende i rekkehuset frem til i år/nylig. Nå har han solgt rekkehuset og nekter å dele beløpet med henne.

Rekkehuset er kjøpt i hans navn, men de har begge vært eiere. Har ikke hatt særeie. Rekkehuset ble kjøpt blant annet med hans egne midler og arv fra hans familie. Han har nedbetalt på lånet mens hun har tatt seg av de løpende utgiftene. K har jobbet hele tiden utenom to år hvor hun var hjemme med barna.

K vil vite hva reglene er for samboere. Hva hun kan gjøre? Kontakte advokat?

Sak 7

Har vært samboer i 16 år. Halvt år siden brudd.

Samboerparet kjøpte huset til hans besteforeldre til markedspris. Han hevder at hun ikke har krav på noe av huset ettersom dette er hans arv. Han står formelt som eier, men hun har stått som hovedlånetaker (begge ansvarlig for lånet) og foreldrenes hennes som kausjonist.

Hun hadde ansvar for å betale all mat og regninger og ferieturer. Han betalte bare lån, 18 000 kroner i lån gikk fra hans konto månedlig.

- Har hun krav på noe av huset?
- Er huset hans arv?

Huset er verdt 3,5 millioner. 2 millioner i lån på det. K har gjort masse innsats, hun har vært hjemme.

Sak 8

Har bodd med samboer i 10 år. K har hovedinntekten, samboer er trygdet. Samboeren er dyr i drift og bruker Ks penger. K vil gå fra ham, men han truer med å ta halvparten av det hun eier.

Fordi han bruker så mye penger har ikke K gjennomført totalt skifte fra et tidligere ekteskap.

Sak 9

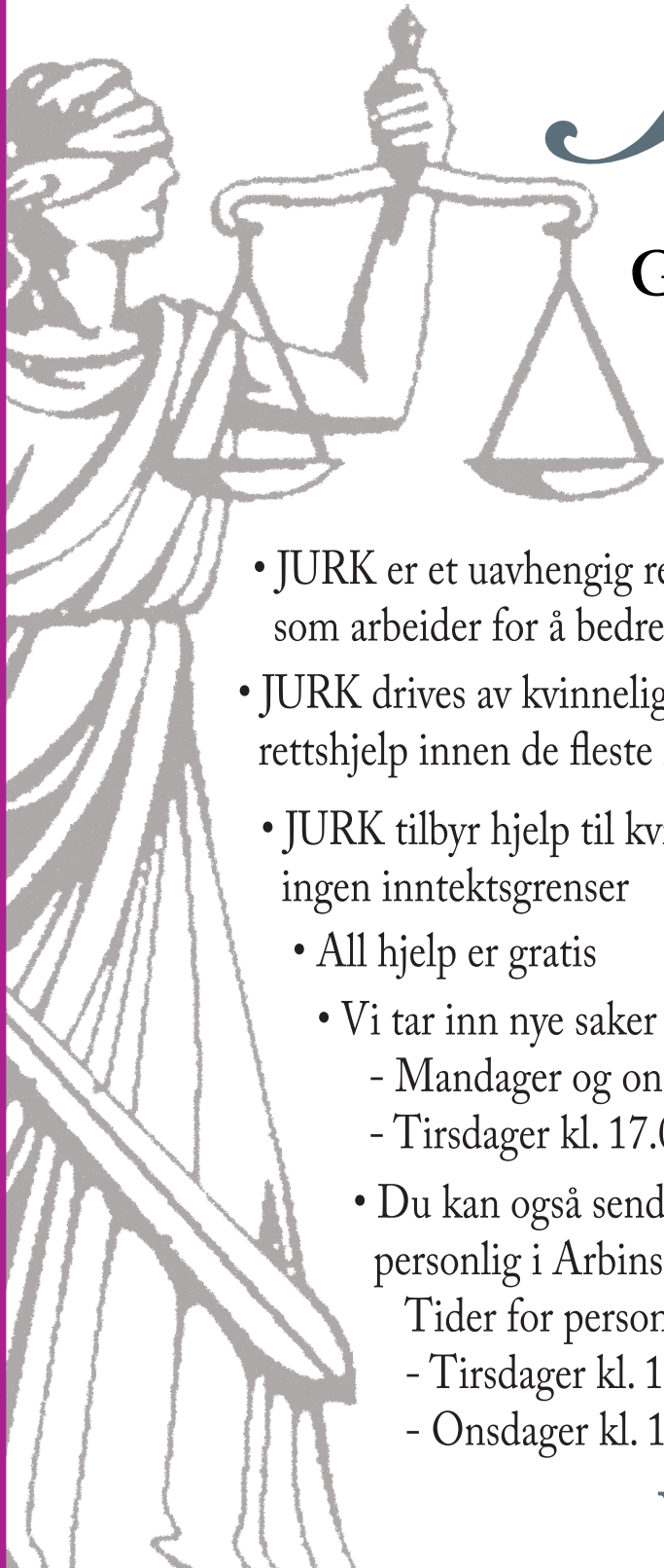
Samlivsbrudd. Samboeren har ytet mest. Samboere siden 1987. Et felles barn. De kjøpte et bruk, for 30 000(?), og solgte det for over 1 mill i september. Stod i hans navn. Han har fortjenesten. Han har kjøpt et hus, som han skal leie ut.

De eier et hus sammen. K mener hun har bidratt mye for å øke verdien på bruket, og bidratt mye for at han generelt skulle kunne øke sine verdier.

Sak 10

K og samboer har brutt med hverandre, men bor fortsatt sammen. De har et barn sammen. Han psyker henne ut, sier han skal både hus og barnet og at hun må flytte ut. De er sameiere og eier en halvpart av boligen hver. Begge er ansvarlig for huslånet. Han har betjent lån, hun har betalt forbruksutgifter.

K aner ikke hva slags regler som gjelder ved samlivsbrudd mellom samboere. Hun har forsøkt å finne frem til regler og info på internett, uten å lykkes.

Jurk

JURIDISK RÅDGIVNING
FOR KVINNER

GRATIS, JURIDISK RÅDGIVNING FOR KVINNER

- JURK er et uavhengig rettshjelps- og likestillingstiltak som arbeider for å bedre kvinners rettsstilling
- JURK drives av kvinnelige jusstudenter, og yter rettshjelp innen de fleste rettsområder
- JURK tilbyr hjelp til kvinner over hele landet, og har ingen inntektsgrenser
 - All hjelp er gratis
 - Vi tar inn nye saker på telefon 22 84 29 50
 - Mandager og onsdager kl. 09.00 - 15.00
 - Tirsdager kl. 17.00 - 20.00
 - Du kan også sende brev per post eller møte opp personlig i Arbins gate 7, 0253 Oslo
 - Tider for personlig oppmøte
 - Tirsdager kl. 17.00 - 20.00
 - Onsdager kl. 12.00 - 15.00

www.jurk.no